

Jan KRBEČ

RESUMÉ

bakalářské práce na téma:

PSEUDONÁBOŽENSKÉ PRVKY V DIKTÁTORSKÝCH SYSTÉMECH.

NA PŘÍKLADU TURMENISTÁNU

Cílem práce, napsané v oboru fundamentální teologie, je vytvořit za podpory poznatků empirických věd teologickou studii, analyzující problematiku elementů, které ve veřejném životě novodobých diktátorských systémů připomínají náboženství, respektive jeho úkony a reálie.

Studijní část elaborátu je tvořena dvěma kontinuálními oddíly a jejich souhrnem. První oddíl, jenž se převážně opírá o autoritu děl Hanse Maiera a Hannah Arendtové, zcela elementárně uvádí do sféry odborné terminologie aplikované na problematiku diktátorských režimů: jednak seznamuje s obsahem klasických termínů *despocie*, *autokracie*, *tyranie* a *diktatura*, jednak podhaluje základní rysy teorie *totalitarismu*, jíž její tvůrci bezprostředně reagovali na meziválečnou politickou situaci v Rusku, Itálii a Německu, pro níž se dosavadní názvosloví jevílo již málo výstižné. Vedle jmenované teorie je stavěno jiné teoretické pojetí, v němž jeho autoři, Eric Voegelin a Raymond Aron, označili ruský komunismus, italský fašismus a německý nacismus jako *politická náboženství*. Tato teorie akcentuje zřejmý protiklad mezi často fanatickým ideologickým potíráním křesťanských vlivů v rámci uvedených diktátorských systémů a absorpcí určitých profanovaných prvků proskribovaného náboženství, promítajících se do jejich veřejné sféry a politických ceremoniálů. Specifikací těchto elementů, sledovaných na pozadí složitého ideového a politického vývoje na evropském kontinentě započatého diktaturou nastolenou Francouzskou revolucí a vrcholícího zrodem komunismu, nacismu a fašismu, se zabývá druhý oddíl *heuristické části*. Podle závěrů výše jmenovaných autorů, ale také historiků Jaroslava Kadlece, Noëla O'Sullivanova a Normana Daviese, spočívalo těžiště pozorovaného fenoménu v ideologické platformě zmíněných režimů, reprezentované jejich nosnými spisy (např. Marxův *Kapitál*, Hitlerův *Mein Kampf*), dále pak v dimenzi kultu osobnosti jednotlivých diktátorů a v úloze ceremoniálu. V závěrečném souhrnu zdůrazňuji, že povaha sledovaného jevu nevyhnutelně vyžaduje jeho posouzení jak ze strany empirických věd, tak

z perspektivy teologie a její koncepce náboženství a poukazují na potřebu takto reflektovat i specifika současných diktatur.

Autorská část v podstatě vychází z předeslaných námitek. Její východisko tvoří kapitola otevírající otázku křesťanského pojetí náboženství a souvztažných pojmů, jmenovitě především *kultu a ateismu*, které se zásadně dotýkají zpracovávané problematiky. Završením tohoto pojednání je interpretace výrazu *pseudonáboženský* prvek, jímž označuji v širším slova smyslu praktiky v sekulární dimenzi, čerpající z náboženských úkonů vnější formu, avšak bez jejich vnitřního obsahu, v užším smyslu jej vztahuji na elementy, které figurují v diktátorských systémech.

Úsilí o příspěvek k teorii *politických náboženství* z pozice *teologie důkazu* realizuji v dalších dvou samostatných kapitolách. V první z nich se snažím o teologické rozvinutí poznatků autorů Arendtové, Assmanna, Gaucheta a Maiera, z nichž hodlám vyvodit implicitní příčiny existence *pseudonáboženských* elementů v protinábožensky orientovaných diktátorských režimech. Za eventuální kořeny jejich výskytu považuji jednak dalekosáhlé sepětí společenského uspořádání s náboženstvím, které proniklo struktury lidského zřízení natolik, že ani jeho potlačováním či faktickým vyloučením zcela nemizí jeho určité projevy, které dále »přežívají« v převážně spontánně vznikajících sekularizovaných podobách náboženských reálií; jednak omezenost adekvátních výrazových prostředků pro nejvyšší hodnoty, související s přítomností slov náboženského původu v diki diktátorů a jejich přísluhovačů, a zčásti i s užitím symbolů a úkonů, navozujících takřka náboženskou atmosféru, u nichž připouštím, že mohly být užity, respektive zneužity ve snaze manipulovat lidi atakem na jejich náboženské citění.

Nástin situace v současném Turkmenistánu jako příkladu diktatury 21. století představuje druhý výše ohlášený příspěvek, tvořící látku závěrečné kapitoly *Autorské části*. Kapitola sestává ze dvou částí, z nichž každá reprezentuje jeden ze základních aspektů tohoto elaborátu. První část je věnována vystihnutí politické, ekonomické a sociální problematiky druhé největší země regionu Střední Asie, kterou od dosud pojednaných diktátorských systémů dělí nejen časový odstup a odlišná geografická poloha, nýbrž i vřelý vztah státní moci k tamnímu většinovému náboženství, jímž je islám; a naopak fakt, že Turkmenistán náleží mezi postsovětské státy, upozorňuje na někdejší nejúžší sepětí s jedním z nich. Také nynější turkmenský režim nese charakteristické rysy totalitní diktatury: jeho autokratický prezident Saparmyrat Nijazov, oficiálně titulovaný Türkmenbašy, reálně ovládá veškeré politické dění ve státě postaveném na ideologickém fundamentu, jehož součástí je přebujelý kult osobnosti diktátora. Vůdcovský kult v této postkomunistické zemi ostatně představuje největší semeniště *pseudonáboženských* prvků, jimiž se zabírám v teologické reflexi, jež tvoří druhou část kapitoly, předkládající hodnocení předmětných elementů z křesťanského pohledu na základě Písma svatého, dokumentů církevního magisteria a teologických pojednání. Opodstatněnost této metody pro sledování skutečností vyskytujících se v muslimském prostředí

usilují doložit nástiněm paralel a protikladů v křesťanském a islámském přístupu k Bohu a osobě Ježíše z Nazareta.

V následující analýze jednotlivých reálií projevují úsilí o přesné vystižení okolností, za nichž lze o konkrétních elementech uvažovat jako o *pseudonáboženských*. Do vzájemné souvislosti uvádím Türkmenbašyho titul Prorok a biblické i teologické pojetí tohoto slova, vymezují stylistické shody při porovnání textu *Přísahy věrnosti Türkmenbašymu* s jazykovými prostředky, jichž užil autor žalmu 136. (137.), a také paralely mezi sugestivním výtvarným provedením prezidentovy zlaté sochy v turkmenské metropoli Ašgabat a dojmem, jímž zřejmě působil zlatý idol, popisovaný v Dan 3, 1 – 7. Vrchol tohoto pojednání představuje srovnání Türkmenbašyho knihy *Ruhnama*, která má pro Turkmeny platnost mravního (duchovního) a doktrinního kodexu, s analogickými aspekty *Písma svatého*, v jehož světle se diktátorovo dílo jeví jako demagogický spis, fabulující turkmenskou historii a obsahující řadu krajně sporných idejí, jež jsou jejím autorem předkládány jako neoddiskutovatelná fakta, nepřipouštějící jakoukoli verifikaci. Bezvýhradně vyžadovaná poslušnost vůči tezí této veršované knihy, jejíž určitou část musí znát každý Turkmen z paměti, vytváří klima silné ideologické manipulace, jejímž plodem je takřka kultické uctívání *Ruhnamy*. V souvislosti s uvedenými fakty a argumenty pak vyslovuji svůj konečný názor, že také turkmenský režim lze opatřit přívlastkem *politické náboženství*.

V *Závěru* práce je předložena syntéza nejvýznačnějších poznatků, kterou završuji úvahou, podle níž je turkmenská diktatura „dokladem toho, že fenomén *politických náboženství* nepatří minulosti, nýbrž že perspektiva jeho vzniku se nabízí i dnes, a to právě tam, kde kult osobnosti absolutistického mocnáře překročí hranice poct, jež jsou adekvátní pro člověka, ale i tam, kde by docházelo k novým vlnám potlačování náboženství, které ani v současnosti nelze zcela vyloučit. Vzhledem k dosavadním zkušenostem by pak případné elementy mohly odrážet jak dosud zaznamenané trendy, ... tak nabývat zcela nových forem v závislosti na náboženských a kulturních tradicích dané společnosti“ (s. 61).

Anglický název práce: Pseudo-religious elements in dictatorship systems.

Example of Turkmenistan.

Počet stran: 70.

Počet znaků: cca 131 756.